

Romanenko O. V., Oboznyi V. V. The quality of education of a tourism specialist at the requirement of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education: challenges and prospects

The issues of preparation and direct passing of accreditation examination in the specialty «242 Tourism» of the educational-professional program «International Tourism» of the first (bachelor's) level of higher education of the Department of Tourism, work of the expert group of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education from September 28 to 30, 2020 in remote mode. The relevance, importance and necessity of which is dictated by modern realities of compliance with the mechanism of formation of the European educational space, which will ensure international recognition of national educational programs, mobility of students and teachers, improve the quality of education. Perspective stages of improvement of work are considered, namely, on vocational guidance – strengthening of vocational guidance work with future entrants, in particular use of the developed system of search of training and professional orientation on local lore and tourism of capable student's youth in system of school profile training, in particular in Small Academy of Sciences; at the organizational and theoretical-analytical stage – theoretical substantiation of the technological approach, as one of the directions of improvement of the learning process. In particular, the training of future bachelors of tourism on the basis of the implementation of the research component of industrial practices, which in different courses should be modeled in such a way as to develop students' research competencies, and on their basis to form professional competencies; at the research and applied stage in the conditions of industrial practice to solve business and economic problems and to create samples of educational and production activity which promote professional growth of the future specialist of the bachelor of tourism; during the educational and methodical stage the developed results are implemented in the educational process, in particular to improve the technology of professional training of future specialists of bachelors of tourism.

Key words: bachelor of tourism specialist, experts, quality assessment criteria, European standards, pedagogy, economics, geography, OPP «International Tourism».

УДК 371.315

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.39>

Романова О. О., Мудрик О. В.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено комплексному аналізу використання відеофільмів на заняттях з іноземної мови. Визначається та обґрунтовується ефективність використання цієї технології під час викладання англійської мови. У роботі визначено основні методологічні та дидактичні вимоги щодо використання відеофільмів у навчальному процесі. Розглянуто основні види навчальних відеоматеріалів, деякі прийоми роботи з відеоматеріалом. Представлені переваги використання методу на заняттях.

Проблема впливу відеоматеріалів на якість навчання, їх роль у розвитку комунікативної компетенції варті спеціального розгляду, тому що для людини, яка вивчає іноземну мову, цей матеріал є практично єдиним джерелом розмовної мови, яка представлена в реальній ситуації мовної та немовної поведінки її носіїв. Окрім того, метою навчання іноземної мови є формування комунікативної компетенції, необхідної для здійснення спілкування, а засобом її реалізації виступають відеоматеріали, які наочно демонструють предмет вивчення.

Метою навчання іноземної мови студентів є створення умов для формування комунікативної компетенції, необхідної для вивчення й осмислення закордонного досвіду в профілюючих та суміжних галузях науки, а також для здійснення культурного та професійного спілкування.

Використання відеофільмів на заняттях дає змогу вирішувати нагальні завдання навчання та викладання. По-перше, студенти у процесі перегляду відеофільмів мають змогу почути справжнє мовлення з вуст носіїв мови. По-друге, відеофільми дають змогу студентам побачити на власні очі те, про що ми говоримо на заняттях, читаємо в текстах та діалогах. Переглядаючи відеофільми, студенти можуть більше довідатися про країну, мова якої вивчається. Крім того, використання відеозаписів на заняттях сприяє індивідуалізації навчання й розвитку вмотивованості мовної діяльності тих, яких навчають.

Використання відео на заняттях сприяє підвищенню якості знань, тому що дає змогу залучити такі види комунікативної діяльності: аудіювання, говоріння, під час виконання вправ – читання та письмо. До того ж показ відеофільмів можна виправдати психологічно, адже саме через органи зору й слуху людина отримує основний обсяг інформації про навколишній світ.

Ключові слова: відеоматеріал, навчання, іноземна мова, комунікативна компетенція, відеофільм, аудіоматеріали, наочність.

Сучасні технології змінили майже кожен частину нашого життя. Інтернет змінив спосіб, за допомогою якого ми отримуємо інформацію і спілкуємося. Неможливо уявити наше життя без мобільних телефонів або комп'ютерів. Ноутбуки та електронні книги також зайняли своє місце в наших сумках. Розроблення нових гаджетів і пристроїв робить нас більш мобільними і краще оснащеними, ніж будь-коли. Такі слова, як Facebook, Google або Instagram, зрозумілі практично кожному з нас. Використання технологій є абсолютно необхідним.

Прийнято вважати, що діти краще використовують різні пристрої, ніж їхні батьки, які часто просять своїх дітей, щоб ті допомогли з їхніми мобільними телефонами або комп'ютерами. Проте недавні дослідження показали, що лише меншість підлітків можуть використовувати технології на просунутому рівні. Решта користуються тільки стандартними вебдодатками і мобільними пристроями, витрачаючи велику кількість часу на спілкування, ігри, скачування музики та відео. Їхнім вищим досягненням тут є копіювання і вставки, есе або доповідь.

Все ж таки ми не маємо втрачати те, що жоден гаджет не зможе зробити, те, без чого люди не можуть жити, – реальне спілкування, групові дискусії, вирішення проблем, робота в команді та соціальне середовище.

Мета статті – окреслити значення застосування відеоматеріалів у навчанні як стимулів для природнього говоріння в умовах навчального процесу, які б викликали інтерес та збуджували у студентів бажання вільно спілкуватись англійською мовою.

Під терміном «відео» (від лат. Video – дивлюся, бачу) розуміють широкий спектр технологій запису, оброблення, передавання, зберігання та відтворення візуального й аудіовізуального матеріалу на моніторах. Коли в побуті говорять «відео», то зазвичай мають на увазі відеоматеріал, телесигнал або кінофільм, записаний на фізичному носії (флеш-карті, відеодиску і т. п.).

Проблемою використання відеотехнологій у навчальному процесі займалися в наукових дослідженнях Е. Багіров, О. Зубченко, С. Ніколаєва, С. Равич, О. Тернопольський та інші.

Багато дослідників виділяють цілий комплекс причин, що визначають ефективність та доцільність використання фільму як засобу навчання. Так, В. І. Писаренко доцільність використання відеоматеріалів пояснює 1) доступністю відеоматеріалів, які можуть бути записані з різних джерел, 2) наявністю певного досвіду використання відеотехніки та відеопродукції, 3) можливістю більш активної творчої діяльності викладача під час обговорення відеофільмів на заняттях [3, с. 77–83].

Згідно з висновками, які робить Ю. Верисокін у статті «Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів», у сучасній школі використання аудіо- і відеозаписів на уроці є не тільки доречними, а й обов'язковими. Робота з такими матеріалами на занятті урізноманітнює види діяльності учнів у процесі навчання іноземної мови. Використання аудіо- і відеоматеріалів робить урок цікавим для всіх школярів, впливає на рівень мотивації вивчення іноземної мови, навчання відбувається з автентичними зразками іноземної мови [2, с. 31–34].

У процесі відбору фрагментів автентичних відеофільмів для навчання лексики Т. Яхунов у роботі «Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики соціокультурним компонентом» зазначає, що велике значення має визначення раціонального співвідношення зорової та звукової інформації у фрагментах. Роль та варіанти такого співвідношення завжди привертала увагу дослідників, які займалися проблемами навчального телебачення [5, с. 33–36].

Робота М. Аллан «Teaching English with Video» допомагає нам зрозуміти, що специфіка відео полягає в тому, що воно дає змогу поєднати зорові та звукові образи в типових обставинах, запропонувати студентам мовленнєву ситуацію, в якій вони за допомогою викладача можуть опинитися в ролі активних учасників комунікацій. Він підкреслює перевагу відео над аудіоматеріалом, зауважуючи, що зображення допомагає студентам сприймати іноземну мову й зрозуміти більше деталей [1].

Опанувати комунікативну компетенцію англійською мовою, не знаходячись у країні мови, що вивчається, – справа дуже важка. Тому важливим завданням викладача є створення реальних і уявних ситуацій спілкування на занятті з іноземної мови, з використанням різних методів і прийомів роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проекти та ін.).

У вітчизняній методиці під поняттям «навчальний відеоматеріал» розуміють тематично організовані та підібрані відповідно до етапу навчання аудіовізуальні посібники, які є відеоінформацією, яка представлена в різноманітних телевізійних жанрах та спрямована на реалізацію практичних, загальноосвітніх та виховних цілей.

Відеоматеріали поділяють на такі види: навчальні відеоматеріали; рекламні трейлери; розважальні телепередачі; художні та документальні фільми, які є автентичним відеоматеріалом. Пропонуємо розглянути особливості кожного з цих видів та їх роль у навчанні англійської мови та розвитку комунікативної компетенції студентів.

Навчальні відеоматеріали – це спеціально розроблені відеоматеріали, які входять до складу сучасних науково-методичних комплексів. Їхніми перевагами є те, що вони зрозумілі та розроблені спеціально для студентів із відповідним рівнем володіння мовою. Вони супроводжуються розробленими вправ, граматичним матеріалом та переліком лексичних конструкцій, необхідних для розуміння відео.

Записи телепередач дають змогу надати процесу оволодіння іноземною мовою комунікативно-когнітивного характеру, оскільки такі відеоматеріали містять у собі поєднання мовної та соціокультурної інформації, яка присутня в ситуаціях реального іншомовного спілкування. Сюжет телепередач побудований таким чином, що поведінка та мовлення ведучих або диктора звернені до глядачів, які ніби присутні у студії, а це захоплює студентів, мобілізує їхню увагу, налаштовує на активне сприйняття. Підбір телепередач для трансляції в аудиторії має бути мотивованим, по-перше, лексико-граматичними засобами (студенти мають засвоїти їх раніше до перегляду), по-друге, іншомовне мовлення має бути чітким та повільним, особливо на перших етапах навчання.

Використання аутентичних відеоматеріалів у навчанні англійської мови знайомить студентів із різними манерами спілкування, які залежать від соціальної приналежності мовців, демонструє емоційне забарвлення розмови, її природний темп та специфіку мовлення кожного з персонажів, їхню міміку та жести, формулюючи уявлення про різні способи матеріалізації комунікативних намірів. Показ мовної поведінки в аутентичній ситуації з наявним соціокультурним компонентом покращує навчання усного мовлення, сприяє розвитку комунікативної компетенції, монологічного мовлення, збільшенню об'єму та покращенню міцності запам'ятовування навчального матеріалу. Потрібно зазначити, що використання аутентичних матеріалів, на відміну від адаптованих відеоматеріалів, потрібно починати зі студентами із середнім та вищим рівнем володіння англійською мовою, коли вже сформовані мовні навички.

Рекламні трейлери до фільмів допомагають зекономити аудиторний час. Вони створені для того, щоб заінтригувати глядача, студенти отримують мотивацію до перегляду всього фільму після заняття та виконання вдома супровідних до нього завдань. Завдяки тому, що трейлери маленького розміру, їх можна переглядати в аудиторії кілька разів. «Вибір прийомів використання фільмів залежить від завдань навчання й аудиторії» [4, с. 32]. Метою перегляду відеоматеріалу можуть бути: «організація дискусії на певну тему; аудіювання; граматики; вимова; мовна поведінка; факти культури країни, мова якої вивчається» [4, с. 32].

У фільмах моделюється життя, характер персонажів, їхній внутрішній світ, почуття, реальна дійсність, взаємовідносини людини і світу. Саме тому використання фільмів на заняттях має емоційний та естетичний вплив на студентів, сприяє мимовільному запам'ятовуванню матеріалу, в них виникає ілюзія, ніби вони беруть участь в актах комунікації іноземною мовою, які відбуваються на екрані. Хоча під час сприйняття фільму студент знаходиться в умовній, а не реальній ситуації, але він ототожнює себе з головним персонажем, приймає рішення, розмірковує над діями, проводить причинно-наслідкові зв'язки. Фільм допомагає мобілізувати та організувати розумову та мовну активність тих, хто навчається, а також є ефективнішим засобом навчання студентів аудіювання, тобто розуміння англійської мови на слух. «У фільмі візуально представлена вимова носіїв мови, що дає змогу краще зрозуміти інтонацію та наголос в англійській мові» [4, с. 34]. Висловлювання студентів іноземною мовою спираються на їхні враження та ставлення до різних життєвих ситуацій, які показані у фільмі, що робить мовлення природним. Використання кінофільмів також допомагає студентам мобілізувати та активізувати лексичний та граматичний матеріал, тому що у фільмі подаються готові зразки правильного та природнього мовлення. Окрім того, використання фільму зі змістовним сюжетом може слугувати джерелом для проведення дискусії та написання твору або есе. І. В. Терехов наводить критерії відбору фільму для перегляду на занятті: ступінь зрозумілості фільму; обсяги мовного матеріалу, мовно-поведінкового матеріалу, країнознавчого матеріалу; баланс мовного та візуального матеріалу; наявність субтитрів; сучасність фільму тощо [4, с. 33].

Метою авторів науково-популярних документальних фільмів є вразити уяву телеглядача шляхом викладу матеріалу в найбільш зрозумілій та захоплюючій формі, з використанням схематичних малюнків, мультиплікацій, фотографій та ін. Використання відеоматеріалів дає змогу неодноразово повторити окремі сцени, покадрово переглянути їх, перемотати, працювати вибірково, поєднувати епізоди або переставляти їх місцями, залучаючи тільки ті фрагменти відео, які необхідні для досягнення поставленої навчальної мети.

Цікавий вид навчальних відеоматеріалів, що виділяється деякими вченими, – це відеофільми, зняті студентами самостійно або спільно з викладачем. Знімаючи відео в навчальних цілях, студенти можуть на практиці застосувати отримані знання, а потім проаналізувати розвиток своїх мовних навичок. У процесі планування і постановки фільму на додаток до досліджуваної мови студенти беруть участь у великій кількості дискусій, що також позитивно позначається на формуванні їхніх мовних навичок.

Залежно від цілей і завдань навчання, а також потреб студента, використовують різні способи роботи з відеоматеріалом. Наприклад, послідовний перегляд епізодів. Досвід показує, що навіть студенти з низьким рівнем володіння мовою можуть успішно справлятися із завданням, коли відеоматеріал розбитий на фрагменти. Для того щоб студенти проявляли активність під час перегляду, доцільно проінформувати їх перед початком перегляду, що від них вимагається під час і після перегляду. Це допоможе сконцентрувати їхню увагу на важливих деталях фільму.

Перевагами методики викладання іноземної мови з використанням відеоматеріалів є: 1) можливість удосконалення комунікативної компетенції на основі різноманітної тематики, яку надають відеоматеріали; 2) інтенсифікація навчального процесу, отримання максимальної кількості навчальної інформації; 3) наявність змоги контролювати слухове сприйняття зоровим, що підвищує ефективність сприйняття; 4) формування соціокультурної компетенції.

Під час роботи з будь-яким текстом у методиці навчання іноземних мов прийнято виділяти три основні етапи:

- 1) переддемонстраційний етап (pre-viewing);
- 2) демонстраційний етап (viewing);
- 3) післятекстовий етап (post-viewing).

Розглянемо це на прикладі, візьмемо будь-який відеофільм та спробуємо простежити такі факти:

– співвідношення розрізнених пропозицій із смисловими частинами тексту (put the words in the correct order to make up sentences);

- вибудовування частин тексту в логічній послідовності;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків та ін.

Після перегляду відеофільму можна запропонувати такі завдання:

- 1) прогляньте відеофрагмент (відеофільм) та утворіть словосполучення з наданих слів (make up word combinations);
- 2) заповніть пропуски в реченнях потрібними словами та виразами (complete the sentences with the word combinations) of exercise 1;
- 3) підберіть англійські еквіваленти до таких слів та виразів (choose and write the letter of the correct word into the boxes);
- 4) визначте вірні / невірні твердження;
- 5) завдання, на розвиток рецептивних умінь (на рівні виділення змістовної і смислової інформації). На цьому етапі роботи можуть використовуватися традиційні вправи, спрямовані на пошук правильних відповідей на питання (Match the words with their definitions);
- 6) use the information to complete the dialogue.

Висновки. Отже, основними вправами під час роботи з відеоматеріалами є обговорення, коментування, трактування порушених у фільмі проблем. Особливу зацікавленість викликають такі форми роботи, як дискусія, рольова гра, інтерв'ювання, висловлення власної думки, «круглий стіл» та інші, адже основною метою вивчення іноземної мови є комунікація.

Використання розглянутих нами видів відеоматеріалів підвищує мотивацію студентів, у них виникає відчуття успіху, коли їм вдається зрозуміти матеріал, адресований носію мови, та усвідомити досяжність щодо оволодіння англійською мовою. Це є запорукою успіху, а наочна демонстрація застосування мови на практиці сприяє розвитку їхньої комунікативної компетенції. Для збільшення ефективності від застосування відеоматеріалів їх використання має бути методично грамотним, доцільним, зумовленим метою навчання та виправданим. Саме умови використання, розроблення завдань та вимоги до них можуть стати предметом подальших досліджень на шляху підвищення комунікативної компетенції студентів під час вивчення англійської мови.

Під час навчання іноземної мови важливо дати студентам змогу вивчати її в контексті реальних ситуацій, щоб вони мали уявлення про використання мови в повсякденному житті. Для цієї мети якнайкраще підходить метод використання автентичних відеоматеріалів. Їх застосування дає змогу викладачеві зробити заняття барвистим і цікавим, що позитивно позначається на мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Робота з відеоматеріалом є корисною для студентів із будь-яким рівнем знання іноземної мови, однак, щоб вона була дійсно ефективною, викладач має ретельно готуватися до кожного відеозаняття, внаслідок чого йому знадобиться набагато більше часу і сил, ніж на підготовку звичайного заняття.

Використана література:

1. Allan M. Teaching English with Video. London : Longman, 1991. 296 p.
2. Верисокін Ю. І. Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів. *Іноземна мова в школі*. 2003. № 5–6. С. 31–34.
3. Писаренко В. І. Педагогический алгоритм работы с видеоматериалами. *Перспективные информационные технологии и интеллектуальные системы*. 2003. № 1. С. 77–83.
4. Терехов И. В. Об использовании фильмов для изучения английского языка и речевого поведения его носителей. *Вестник ТГУ*. 2009. Вып. 3 (71). С. 32–34.
5. Яхунув Т. О., Верисокін Ю. І. Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики соціокультурним компонентом. *Іноземні мови*. 2000. № 3. С. 33–36.

References:

1. Allan M. (1991) *Teaching English with Video*. London: Longman. [in English].
2. Verysokin Yu. I. (2003) Videofilm yak zasib pidvyshchennia motyvatsii uchniv. [Videofilm as a means of increasing student motivation]. *Inozemna mova v shkoli*, no. 5-6, pp. 31–34 [in Ukrainian].
3. Pisarenko V. I. (2003) Pedagogicheskij algoritm raboty s videomaterialami [Pedagogical algorithm for working with video materials]. *Perspektivnye informacionnye tehnologii i intellektual'nye sistemy*, no. 1, pp. 77–83 [in Russian].
4. Terekhov I. V. (2009) Ob ispol'zovanii fil'mov dlya izucheniya angliyskogo yazyka i rechevogo povedeniya yego nositeley [On the use of films for learning English and speech behavior of its native speakers]. *Vestnik TGU*, vol. 3 (71), pp. 32–34 [in Russian].
5. Yakhunov T. O., Verysokin Yu. I. (2000) Typolohiia kinoinformatsii ta yii vykorystannia dlia navchannia leksyky sotsiokulturnym komponentom [Typology of film information and its use in teaching vocabulary as a socio-cultural component.]. *Inozemni movy*, no. 3, pp. 33–36 [in Ukrainian].

Romanova O. O., Mudryk O. V. Using video materials in foreign language classes

The article is devoted to the comprehensive analysis of using video materials in foreign language classes. The effectiveness of using this technology in teaching English is determined and substantiated. The paper defines the basic methodological and didactic requirements for the use of video films in the educational process. The main types of educational video materials and some methods of working with them are considered. The advantages of using this method in the classroom are presented.

The problem of the impact of video materials on the quality of education, their role in the development of communicative competence deserves special consideration, since for a person who studies a foreign language this material is practically the only source of colloquial speech, which is represented in a real situation of the linguistic and non-linguistic behaviour of native speakers. In addition, the goal of teaching a foreign language is the formation of communicative competence that

is necessary for the implementation of communication, and the means of its implementation are video materials that visually demonstrate the subject of study.

The purpose of teaching a foreign language to students is to create conditions for the formation of communicative competence necessary for the study and understanding of foreign experience in the mainstream and related fields of science, as well as for the implementation of cultural and professional communication.

The use of videos in the classroom allows teacher to solve the urgent problems of learning and teaching. First, while watching videos, students have the opportunity to hear real speech from native speakers. Secondly, videos allow students to see with their own eyes what we talk about in class, read in texts and dialogues. When watching video films, students can learn more about the country of the target language. Moreover, the use of videos in the classroom contributes to the individualization of learning process and the development of motivation for the speech activity of students.

The use of video materials in the classroom helps to improve the quality of knowledge, as it allows teacher to involve such types of communication activities as listening, speaking, reading and writing. In addition, video presentation can be justified psychologically: after all, it is through the organs of sight and hearing that a person receives the bulk of information about the world around him.

Key words: video material, teaching, foreign language, communicative competence, video film, audio materials, visibility.

УДК 373.5.016:811.161.2]:37.013

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.40>

Рудюк Т. В.

РОДИННА ЛЕКСИКА ТА ПЕДАГОГІКА (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД)

Статтю присвячено актуальним питанням взаємозв'язку досліджуваних одиниць із культурними традиціями української родинної педагогіки. Проаналізовано теоретико-методичні можливості поетапної підтримки процесів вивчення вказаних номінацій у контексті окресленої розвідки, формування визначеної компетенції, лінгвістично-креативного світогляду, власних експериментальних зусиль (комунікативно-діяльнісний підхід). Крім того, спроектовано ефективність засвоєння навчального матеріалу крізь призму виховання свідомого ставлення до родинно-сімейної та державної взаємодії.

Серед умов, які забезпечували результативність вивчення досліджуваних номінацій (комунікативно-діяльнісний підхід), визначено різноаспектні спостереження, використання кращих національно-культурних традицій української домашньої педагогіки.

Звернено увагу на доречність запровадження індивідуальних проєктів із метою реалізації та підтримки креативних міркувань, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, трактування закономірностей впливу на майбутні генерації тощо. Для прикладу, репрезентація досліджуваних одиниць згідно з науковими здобутками, визначення особливостей семантики лексичних номінацій, започаткування ведення щоденника ідей домашньої педагогіки, обмін кращими звичаями й традиціями, індивідуальними узагальненнями та ін.

Зроблено висновки про подальшу перспективність опрацювання окресленої інформації в руслі вказаної розвідки (комунікативно-діяльнісний підхід); наголошено на можливості інтенсифікації процесів засвоєння навчального матеріалу, як-от: ознайомлення з основами сімейної мудрості та аналіз досліджуваних лексем; творчого застосування СІТ, обговорення висновків, вражень, власного бачення визначених проблем, здобутого досвіду, можливостей використання узагальненої інформації в повсякденній життєдіяльності.

Ключові слова: родинна лексика, комунікативно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція, генетичний код нації, евдемонізм, родинна педагогіка.

Теорія української родинної педагогіки має досить потужні історичні можливості для зміцнення державності та її складників. Так, сучасність дедалі активніше вимагає особистостей, які здатні творити соціум, громадські системи [1, с. 25], вчитися в народі та запозичувати багатющі знання й досвід із метою власного духовного зростання [3, с. 55].

Певна річ, центральною точкою родинної педагогіки виступають діти, оскільки саме вони забезпечують безсмертя людства, його майбутнє, справжність сімейного щастя та безпосереднє втілення соціокультурних ролей батька та матері, існування відповідної методології зокрема, як-от: «Якщо твої наміри розраховані на рік – сій жито; на десятиліття – саджай дерева; на віки – виховуй дітей» [3, с. 53].

Г. С. Сковорода зауважував, що батьківська наука містить три блага: народити дитину, зберегти її здоров'я, навчити вдячності [2, с. 6]. Т. Г. Шевченко з неабиякою прихильністю відгукувався про трудове виховання, здійснюване в українській родині, сердечність між близькими та щирість, взаєморозуміння, побожне ставлення до матері [2, с. 6]. Саме найрідніші люди, на думку І. Я. Франка, зобов'язані проникати в психологію дітей, розуміти їхні прагнення [2, с. 8–9] з метою належної реалізації життєвих шляхів майбутнього покоління.

Л. Українка розглядала виховання як суспільний обов'язок, оскільки його кінцевою метою виступає формування громадянина, міцних взаємостосунків, спроектованих на міжособистісний і державний рівень: